

De leraar schiet met scherp

Vaak is onderwijs schieten met hagel: je raakt veel, en soms de roos. Niet altijd ondernemen kinderen op de basisschool activiteiten die tot resultaat hebben dat de beoogde doelen worden bereikt. Soms hadden ze beter iets anders kunnen doen. Soms geldt dat voor de hele klas, soms voor een deel van de groep, bijvoorbeeld voor leerlingen die beter zijn in het betreffende vak dan de gemiddelde leerling uit de groep.

Auteurs: Nora Steenbergen en Harry Paus

Veel leraren zijn zich daarvan bewust en willen er wat aan doen zonder de tijd te moeten nemen om de hele methode te analyseren en dan te bepalen wat voor welke leerling eventueel weggelaten kan worden. Dat is begrijpelijk; je zult dit soort werk maar voor alle vakken elke week moeten doen.

Een sluitende, alles omvattende oplossing voor dit probleem is een-twee-drie niet voorhanden, maar sinds enige tijd kunnen leraren voor het taal(methode)onderwijs gebruik maken van zogenoemde routeboekjes. Deze routeboekjes zijn ontwikkeld door teams, bestaande uit een uitgever, een basisschoolleraar en een taalspecialist, die aangeven wat hoger begaafde leerlingen op het gebied van taalonderwijs moeten doen en eventueel kunnen overslaan. De routeboekjes geven met andere woorden aan hoe het reguliere aanbod kan worden ingedikt of gecompact.

In een aparte handleiding staat aangegeven wat compacten en verrijken bij taal is, voor wie het compacten van taal is, welke richtlijnen gebruikt zijn bij het compacten van de taalmethoden, welke keuze gemaakt is ten aanzien van spelling en hoe de routeboekjes gebruikt kunnen worden. Ten slotte wordt er per methode een implementatiepakket ontwikkeld met methodespecifieke informatie, overwegingen bij gemaakte compactingbeslissingen, tips voor de organisatie en invoering van het compactingstraject in de groep en in de school en tot slot een overzicht van bestaand verrijkingsmateriaal. Deze pakketten zijn gratis te downloaden via www.slo.nl/compacten.

Compacten

Compacten van de methode en verrijken van het onderwijs zijn begrippen die meestal gebruikt worden in de context van

onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen. Leerlingen die (hoog)begaafd zijn, hebben in de regel minder behoefte aan instructie en aan herhalings- en oefenstof. Daarnaast zijn ze in staat leerstof in een hoog tempo te verwerken (Bronkhorst en Drent, 2001). De leerlingen over wie we hier spreken, maken de methodegebonden toetsen doorgaans goed (80% beheersing), en hebben op LVS-toetsen Taal van de Citogroep een hoge B-score of A-score. De leerstof in methoden zal dus niet altijd toegesneden zijn op deze leerlingen; er zullen aanpassingen nodig zijn. Die aanpassingen worden aangegeven met de term ‘compacting’: het indikken van de reguliere lesstof waarbij de stof beperkt wordt tot de essenties (Janson en Noteboom, 2004). Compacten heeft enerzijds tot doel te voorkomen dat leerlingen zich gaan vervelen en gedemotiveerd raken, wanneer zij steeds leerstof moeten oefenen en herhalen die ze al beheersen. Anderzijds komt door het indikken tijd vrij die anders gevuld kan worden, namelijk met leerstof die een groter beroep doet op de intellectuele capaciteiten van deze leerlingen. Leerstof die ervoor zorgt dat ze ‘leren te leren’ (Bronkhorst en Drent, 2001), in de vorm van alternatieve, ‘rijke’ taken.

Wat kan worden overgeslagen bij spelling en wat niet?

De meeste taalmethoden bestaan uit twee delen: een deel over taalonderwijs en een deel over spellingsonderwijs. De eerder genoemde routeboekjes hebben betrekking op het deel over het taalonderwijs.

Voor spelling kan de volgende procedure worden gebruikt (Steenbergen-Penterman, 2009):

Start met het afnemen van de methodegebonden spellingstoets (controledictee). Hierin wordt wel getoetst wat in het voorgaande blok aan bod is gekomen. Dan zijn er twee mogelijkheden:

Compacten en verrijken van taal

De handleiding en de routeboekjes bij de taalmethoden zijn te downloaden via www.slo.nl/compacten.

Er zijn routeboekjes gemaakt bij:

- Taal Actief (derde versie)
- Taalleesland (tweede versie)
- Taaljournaal (vernieuwde versie)
- Taalfontein
- Taal in Beeld
- Taalverhaal
- Zin in Taal (tweede versie)
- Taal op maat

1. De toets wordt goed gemaakt. Als dit het geval is, worden de bijbehorende spellingsoefeningen overgeslagen, behalve de leerkrachtgebonden les aan het begin van het blok. Dit is de les waarin het woordpakket wordt geïntroduceerd en de spellingsregel wordt uitgelegd;
2. De toets wordt op onderdelen niet goed gemaakt. In dat geval dienen de volgende stappen ondernomen te worden:
 - Stap 1:** Stel vast welke spellingscategorie(ën) onvoldoende beheerst word(t)(en).
 - Stap 2:** Stel vast tot welke spellingscategorie(ën) de fout(en) behoort/behoren.
 - Stap 3:** Leg de denkwijze/strategie/regel uit en maak daarbij gebruik van de voorbeeldwoorden.
 - Stap 4:** Geef een of enkele oefeningen uit de methode die betrekking hebben op de spellingscategorie(ën) waartoe de fouten behoren.

Wat de werkwoordspelling betreft, blijkt in de praktijk dat deze voor bijna alle leerlingen in het basisonderwijs niet eenvoudig is. Mocht een leerling de werkwoordspelling (of onderdelen ervan) beheersen, dan mag hij/zij de bijbehorende oefeningen overslaan.

Wat kan worden overgeslagen bij de rest van het taalonderwijs en wat niet?

Voor de rest van het taalonderwijs in de methode geven de routeboekjes aan wat volgens taaldeskundigen door hoger begaafde leerlingen kan worden overgeslagen en wat niet.

Wat is geschrapt?

— *50% tot 75% van de oefenstof*

Bij oefenstof gaat het om activiteiten die aansluiten op lessen waarin een nieuwe stap in het leerproces is aangeboden. Vaak wordt die stof in het lopende (en het volgende) blok regelmatig geoefend en vervolgens in dat (of het volgende) blok getoetst. Leerlingen die de stof beheersen, hebben weinig extra oefening nodig.

— *75% tot 100% van herhaling*

Onder herhalingsstof verstaan we stof die reeds een of meer keren getoetst is en toch nog af en toe weer aangeboden wordt om de kennis en vaardigheid van leerlingen te 'onderhouden'. (Hoog)begaafde leerlingen hebben die herhaling niet nodig. Echter, soms is enige herhaling niet erg. In nieuwe toepassingsopgaven bijvoorbeeld, die de leerlingen wél maken, herhalen ze impliciet bekende stof.

— *Verrijkingstof die meer van hetzelfde biedt*

Alle methoden bieden verrijkingstof voor leerlingen die eerder klaar zijn en/of kinderen die meer aankunnen. Deze stof is echter niet altijd moeilijker of uitdagender. Soms is het meer van hetzelfde, soms is het iets anders, maar niet moeilijker. Bij opgaven die niet wezenlijk moeilijker zijn, geven we de suggestie om die over te slaan. Is bekend dat leerlingen bepaalde

opgaven heel leuk vinden, dan geven we vaak aan dat ze zelf kunnen kiezen of ze de opgave al dan niet maken. Remediërende opdrachten worden standaard niet door de (hoog)begaafde leerlingen gemaakt, de verrijkingsopdrachten alleen als ze voldoen aan de criteria.

Wat wordt wel aangeboden?

— *Introductie van een nieuw thema*

Aan de eerste les van een nieuw thema, waarin meestal een verhaal (ankerverhaal) aan bod komt, wordt altijd meegedaan. Dit verhaal leidt het thema in, maakt de woordenschat rond dit thema actief en biedt aanknopingspunten tot opdrachten waarin samenwerkend leren en interactief taalonderwijs centraal staan.

— *Verkorte instructie*

— *Ontdek- en onderzoeksactiviteiten*

— *Verrijkingstof die wezenlijk*

moeilijker is (open opdrachten)

De uitloopopdrachten in de methode die bedoeld zijn voor tempodifferentiatie worden alleen aangeboden als het om opdrachten gaat met een hogere moeilijkheidsgraad.

— *Belangrijke leerstappen in de leerlijn (nieuwe leerstof)*

Er wordt expliciet rekening gehouden met de leerlijnen spreken/luisteren (veel praktische oefeningen) en formele taalbeschouwing (als een begrip voor het eerst aan bod komt, doet de begaafde leerling mee).

— *Betekenisvolle taalactiviteiten (variatie in informatiebronnen)*

Opdrachten gericht op generalisatie en transfer (toepassingsopdrachten) zijn zinvol.

— *Taalactiviteiten die gericht zijn op metacognitieve vaardigheden*

Alle reflectieve activiteiten worden aangeboden.

Tot slot

Zo komt er voor een groep leerlingen tijd vrij voor andere activiteiten. En misschien zit er wel stof in de methode die voor alle leerlingen niet zo relevant is. De leraar die gaat werken met de routeboekjes, samen in het team onder leiding van de taalcoördinator, krijgt - alleen al door het vooraf doornemen van de stof en de keuzes die eruit gemaakt worden voor de verschillende categorieën leerlingen - ideeën voor het aanpassen van het reguliere methodenonderwijs voor de eigen groep.

Wat doe je met de vrijgekomen tijd? Verrijk daarmee je taalonderwijs, zeggen de samenstellers van de routeboekjes. Het zou goed zijn dat er naast de op de markt aanwezige - geringe - hoeveelheid verrijkingsmaterialen echt uitdagende activiteiten worden ontwikkeld die recht doen aan de behoeften van de talentvolle leerling. In het volgende nummer komen we hierop terug.

Literatuur

Bronkhorst, E. & S. Drent (2001). *Anders kijken naar je methode. Compacting van taal-/leesonderwijs*. Enschede: SLO.

Janson, D. en A. Noteboom (2004). *Compacten en verrijken van de rekenles voor hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.

Steenbergen-Penterman, N. e.a. (2009). *Compacten van taal voor (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.

Harry Paus en Nora Steenbergen zijn allebei senior leerplanontwikkelaar bij SLO.
h.paus@slo.nl; n.steenbergen@slo.nl